

## Література

1. Александрова М. Аристократы сада: красивоцветущие кустарники / М. Александрова. – М. : ЗАО "Фитон+", 2000. – 192 с.
2. Вехов Н.К. Жасмин / Н.К. Вехов. – М. : Изд-во "Московский рабочий", 1952. – 56 с.
3. Довбиш Н.Ф. Порівняльне дослідження ризогенезу живців малопоширених видів та культиварів деревних рослин на Донбасі / Н.Ф. Довбиш, Л.В. Хархота // Промышленная ботаника. – 2006. – Вып. 6. – С. 98-102.
4. Дьякова Т.Н. Декоративные деревья и кустарники: новое в дизайне вашего сада / Т.Н. Дьякова. – М. : Изд-во "Колос", 2001. – 360 с.
5. Счепицька Т.С. Біологічні особливості видів родини Hydrangeaceae Dum. у зв'язку з інтродукцією у Правобережному Лісостепу України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.05 "Ботаніка" / Т.С. Счепицька. – К., 2000. – 23 с.
6. Тарасенко М.Т. Размножение растений зелеными черенками / М.Т. Тарасенко. – М. : Изд-во "Колос", 1967. – 252 с.
7. Турецкая Р.Х. Вегетативное размножение растений с применением стимуляторов роста / Р.Х. Турецкая, Ф.Я. Поликарпова. – М. : Изд-во "Наука", 1968. – 94 с.

### **Костенко С.М., Косенко Ю.И. Особенности размножения представителей рода *Philadelphus* L. зелеными черенками**

Приведены результаты вегетативного размножения (метод зеленого черенкования) представителей рода *Philadelphus* L. с использованием стимуляторов корнеобразования. Установлено, что лучшее укоренение растений наблюдается при применении "Ukorzeniacz AB aqua", а наиболее неудачные результаты – при использовании янтарной кислоты.

**Ключевые слова:** чубушник, черенкование, укоренение, стимуляторы роста.

### **Kostenko S.M., Kosenko Yu.I. The features of a reproduction of the genus *Philadelphus* L. with green cuttings**

The results of vegetative propagation of representatives species *Philadelphus* L. with using stimulators of root formation were presented. Determined that the best rooting of plants observed with using "Ukorzeniacz AB aqua" and the worst results – using amber acid.

**Keywords:** syringa, cuttings, rooting, stimulator of roots formation.

УДК 398.345(477)

Инж. М.С. Кузнецова –

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка

### **ПЕРСПЕКТИВИ І ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ДІЛЯНКИ "УКРАЇНСЬКИЙ САД ПІВДНЯ ТА ПІВДЕННОГО СХОДУ УКРАЇНИ" У НБС ІМ. М.М. ГРИШКА**

Досліджено традиції садівництва і городництва населення південних регіонів України. На основі отриманих даних обґрунтовано вибір рослин для створення ділянки "Український сад Півдня та Південного Сходу України". Окреслено конкретні види рослин, які можна висадити на ділянці, яка створюватиметься на території ботанічного саду, що розташована у зоні Лісостепу.

**Ключові слова:** український сад, Південь України, городництво, садівництво.

Українське село здавна відзначалося своєю мальовничістю. З давніх часів біля хат висаджували дерева та куші, квіти, лікарські рослини. Кожен регіон України має свої особливості садівництва та городництва, які залежать від кліматичних умов місцевості, місцевих рослин та культурних особливостей певного регіону. Нашою метою є створення трьох ділянок, які відтворю-

вали б сади, характерні для таких частин України, як північна, південна і південно-східна, західна частини.

Для цієї роботи ми користувалися, передусім, наочним прикладом садівництва і городництва сіл Півдня України, а також літературними джерелами, які стосуються етнографії та сільськогосподарської культури українців. Ділянку "Український сад Півдня і Південного Сходу України" планується створити на території яблуневого саду відділу акліматизації плодів рослин. Її буде створено як продовження великої експозиції "Український сад", яка в майбутньому складатиметься з трьох ділянок: "Український сад Півночі та центру України", "Український сад Півдня та Південного Сходу України" та "Український сад західних областей України".

На теперішній час створено першу ділянку, яка відображає український сад північних і центральних областей – Чернігівської, Сумської, Київської, Полтавської, Черкаської. Тут висаджено вишневий сад, город, кілька квітників, споруджено декоративний колодязь, встановлено дерев'яні лавки. У подальшому планується встановити кілька вуликів для оформлення декоративної пасіки. Старі яблуневі дерева плодового саду також відіграють важливу роль в експозиції, допомагаючи створити мальовничу картину українського саду.

Південь та Південний Схід України охоплює Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку, Дніпропетровську, Донецьку області, а також Автономну республіку Крим. У нашій роботі ми не приймаємо АРК до уваги, оскільки через географічне розташування та свої культурні особливості півострів характеризується своєю самобутньою історією розвитку сільських поселень та їх садів, яка істотно відрізняється від інших південних районів України.

Усі згадані вище області займають степову фізико-географічну зону, для якої характерні найбільші теплові ресурси і найменша зволоженість порівняно з іншими природними зонами країни. Саме тому клімат тут найбільш континентальний з поміж інших екотопів України, з найбільшими в Україні різницями температур між зимою і літом. Літо сонячне, спекотне, посушливе і триває досить довго; осінь тепла, у другій половині йдуть дощі. Зима коротка, холодна, малосніжна; весна настає рано. Через недостатнє атмосферне зволоження густота річкової мережі незначна: 0,08-0,05 км/км². Найпоширеніші ґрунти – чорноземи звичайні та чорноземи південні, які разом становлять 90 % від площі природної зони. Рельєф переважно рівнинний [1].

Усі ці фактори мали великий вплив на історичний розвиток сільської садиби та господарства на цих землях. На початку ХХ ст. майже по всій Україні, а особливо у Лісостепу та Степу набув значного поширення наближений тип двору щодо розміщення хати відносно вулиці. Згідно з цим, перед хатою був невеликий земельний простір, на якому, як правило, висаджували дерева, куші та квіти [2].

Що стосується огорожі двору, то наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у переважній більшості районів лісостепової та степової смуги поширилися тини, які були плетені з лози. Матеріал, з якого робили огорожу, та її форма, слугували важливим елементом сільської забудови того чи іншого району України та виконували як утилітарну, так і декоративну функції [2].

Плодовий сад – одна з найхарактерніших рис українського села у XIX – на початку XX ст. Він розміщувався переважно на присадибній ділянці, де переважали місцеві породи фруктових дерев, які відбирали і вирощували упродовж віків. На Півдні України, як і в центральних регіонах та на Закарпатті, частіше вирощували фруктові дерева кісточкових порід. Головне місце серед них посідали вишня і слива. Крім того, у південних регіонах вирощували виноград, абрикоси, персики [3]. Також висаджували черешні, волоські горіхи, терен, шовковиці, смородину, агрус тощо [2].

Відстань між посадженими деревами зберігалася від 6 до 7 аршин для яблунь і груш та 1,5-2,5 аршина між кущами (1 аршин відповідає сучасним 0,711 м). Кушові породи часто розсаджували між садовими деревами окремими рядками [3]. Городництво споконвіку було одним із традиційних видів господарської діяльності українців. До початку XX ст. городи створювали переважно на території садиб [3].

Однією з найдавніших і цінних для українців культур був кавун. В Україні їх почали вирощувати на території Південної України і Середнього Подніпров'я приблизно з XVI ст. Згодом херсонські кавуни навіть стали вивозити за кордон. У південних регіонах України було розвинене баштанництво – вирощування кавунів на спеціально відведених ділянках – баштанах [4].

У першій половині XIX ст. у південних районах почали культивувати помідори, перець та баклажани. По всій Україні також сіяли мак, кріп, моркву, редьку, петрушку й інші городні культури [4]. Соняшник є своєрідною візиткою українського городу. Спочатку використовували як декоративну рослину, і тільки в XIX ст. його почали вирощувати для виробництва олії. Наприкінці XIX – у XX ст. соняшником, а також квітами (чорнобривцями, мальвою, цинією) обсаджували ділянки українського городу.

У XVIII ст. із Західної Європи в Україну поширюється кукурудза, батьківщиною якої є Південна Америка. Спочатку її вирощували як городню культуру, а з другої половини XIX ст. все більше землі виділяли для її посіву на окремих ділянках орної землі. Ця культура найчастіше культивувалася на зерно у районах Півдня України, а також Закарпаття, Полісся, Північної Буковини тощо.

Картоплю вважають невід'ємним атрибутом городу кожного українського селянина. Її завезли в Європу в середині XVI ст. з Південної Америки, а 1764 р. вона з'явилась на Україні. Її саджали рядами, викопуючи в розпушеній землі заступом ямки з таким розрахунком, щоб кущ від куща ріс на певній відстані. Такі культури, як цибулю, часник, квасолі і огірки вирощували на затишних, добре угноєних ділянках. На городах сіяли буряки, інколи їх висаджували розсадою. Сіяв буряки чоловік, а садила жінка, викопуючи ямки заступом або сапою.

Не обходилося на городі і без капусти. Її селяни завжди садили розсадою. Для цього у найзатишнішому місці, часто під хатою, вони відводили невелику ділянку землі, обгороджуючи її тином із лози або очерету. Ранньою весною туди сіяли насіння капусти [3]. На сьогодні традиції українського садівництва і городництва збереглися. Поряд з цим вони набувають деяких

змін, наприклад, у Херсонській обл. поширилися юки нитчасті як декоративна рослина для квітників і оздоблення прибудинкової території.

Отже, виходячи з отриманих нами даних, ми можемо окреслити конкретні види рослин, які можна висадити на ділянці "Український сад півдня і Південного Сходу України". Водночас необхідно пам'ятати про те, що ділянка створюватиметься на території ботанічного саду, яка знаходиться в зоні Лісостепу, тому ми маємо створити експозицію з рослин, характерних для півдня, але таких, які би добре почувалися в умовах міста Києва. Крім того, рослини мають втілювати найбільш характерні риси українського села.

Основними елементами ділянки мають бути плодовий сад, невелика ділянка з кавунами (баштан), город, квітники. Із плодів дерев ми плануємо висадити сливи, абрикоси, персики, горіхи. В окремому відведеному місці висадимо виноград. Кушові породи – смородину, агрус, порічку – розсадимо кущами між садовими деревами окремими рядками. Також ми плануємо створити город, в якому, окрім таких традиційних для будь-якого українського саду культур, як помідори, баклажани, перець, капуста, картопля, морква, петрушка, кріп, будуть створені ділянки з рослинами, найбільш характерними для південноукраїнських садиб: кукурудза, соняшник, і обов'язково, кавуни. Сорти кавуна підбираємо такі, які призначені для вирощування в північних і центральних областях України ('Північне саяво', 'Огоньок', 'Обрій F1'). Необхідним є відокремлення місця для квітника, який складатиметься з найрізноманітніших квітів: цинії, чорнобривців, левкоїв, мальви, космеї, роликів звичайних. Це підкреслить мальовничість створюваної присадибної ділянки. Також у квітнику можна використати юку нитчасту для цікавого акценту. Квітами також обсаджуємо ділянки городу.

Створення "Українського саду Півдня та Південного Сходу України" є актуальним в умовах Лісостепу України і міста Києва з урахуванням особливостей культури плодів, декоративно-квіткових та городніх культур Півдня України. Це дасть змогу наочно ознайомитись з ландшафтною культурою Південного регіону.

## Література

1. Масляк П.О. Географія : навч. посібн. [для старшокласн. та абіт.]. Програма і відповіді на всі запитання / П.О. Масляк, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко, П.Г. Шищенко. – К. : Тов-во "Знання", КОО, 1988. – 829 с.
2. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / за ред. А. Пономарьова. – К. : Вид-во "Либідь", 1993. – 297 с.
3. Етнографія України : навч. посібн. / за ред. С.А. Макаруча. – Львів : Вид-во "Світ", 2004. – 518 с.
4. Культура і побут населення України : навч. посібн. [для студ. ВНЗ] / за ред. В.І. Наулко. – К. : Вид-во "Либідь", 1993. – 230 с.

## Кузнецова М.С. Перспективы и предпосылки создания участка "Украинский сад Юга и Юго-Запада Украины" в НБС им. Н.Н. Гришка"

Исследованы традиции садоводства и огородничества населения южных регионов Украины. На основе полученных данных обоснован выбор растений для создания участка "Украинский сад Юга и Юго-Востока Украины". Определены конкретные виды растений, которые можно высадить на участке, который будет создаваться на территории ботанического сада, расположенном в зоне Лесостепи.

**Ключевые слова:** украинский сад, Юг Украины, огородничество, садоводство.

**Kuznetsova M.S. Prospects and conditions of creating the site "Ukrainian Garden of the South and South-West of Ukraine" in the NBG N.N. Grishko**

The tradition of gardening and horticulture of the population of the southern regions of Ukraine was investigated. Based on these results the choice of plants to create the site "Ukrainian Gardens of the South and South-East of Ukraine" was justified. Identify specific types of plants that can be planted in an area that will be created in the botanical garden, located in the forest-steppe zone. Keywords: Ukrainian garden, southern Ukraine, horticulture, gardening.

УДК 635.9:582.746.51(477) Ст. наук. співроб. О.М. Курдюк<sup>1</sup>, канд. біол. наук; асист. К.В. Маєвський<sup>1</sup>, канд. с.-г. наук; доц. В.П. Чигринець<sup>2</sup>, канд. с.-г. наук

**ДЕКОРАТИВНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ СХІДНОАЗІЙСЬКИХ ВИДІВ РОДУ ACER L. В УМОВАХ УКРАЇНИ**

Наведено історію та результати інтродукції східноазійських кленів в умови України, перелік таксонів відповідно до сучасної системи, декоративне та господарське значення, перспективи та напрями подальшого використання. Встановлено, що сьогодні на території нашої держави нараховується 27 видів та 8 підвидів цієї групи рослин, представлені переважно в колекціях ботанічних садів та дендропарків.

**Ключові слова:** *Acer* L., східноазійські види, клени, інтродукція.

Інтродукція східноазійських рослин в Європу розпочалася в першій половині XVIII і досягла свого апогею в середині XIX сторіччя. Серед великої кількості деревних рослин, що були інтродуковані для потреб садово-паркового мистецтва завдяки своїм декоративним та господарським властивостям, заслуговують уваги представники роду *Acer* L.

Ім'я роду (*Acer*) вперше запропонував К. Лінней у книзі "Species Plantarum" у 1753 р., хоча ще у XVII ст. клен згадувався в роботах Плінія та Овідія. Відповідно до системи APG – III рід *Acer* L. належить до триби *Acerae* (Durande) Dumort. підродини *Hippocastanoideae* Burnett, родини *Sapindaceae* Juss., порядку *Sapindales* Dumort., класу *Magnoliopsida* Brongn, відділу *Magnoliophyta* Cronq., Takht. et W. Zimm. Природним ареалом представників роду є помірний пояс і субтропіки Північної півкулі. За останніми даними, рід включає близько 160 видів, поширених в Європі, Передній і Середній Азії, Гімалаях, Східній Азії, на островах Зондського архіпелагу, в Північній і Центральній Америці. Із загального числа видів на частку східноазійських кленів припадає близько 75 %.

У природній дендрофлорі нашої батьківщини представлені лише 5 видів роду: *Acer campestre* L., *A. platanoides* L., *A. pseudoplatanus* L., *A. tataricum* L., *A. hyrcanum* subsp. *stevenii* (Pojark.) E. Murray. Останній є ендеміком Гірського Криму. Інтродукційні роботи з східноазійськими кленами на території сучасної України розпочалися одночасно і навіть дещо раніше, ніж у Західній Європі. Так, на початку XIX ст. у Нікітському ботанічному саду вперше був інтродукований *Acer palmatum* Thunb. У кінці XIX ст. в ботанічні сади

і парки були інтродуковані: *A. tataricum* subsp. *ginnala* (Maxim.) Wesm. (Устимівка), *A. tegmentosum* Maxim. (Тростянець), *A. stachyophyllum* subsp. *betulifolium* (Maxim.) P.C. De Jong (Веселі Боковеньки).

У середині XX ст. на території України вже зростали *Acer tataricum* subsp. *aidzuense* (Franch.) P.C. De Jong, *A. barbinerve* Maxim. ex Miq., *A. buergerianum* Miq., *A. carpinifolium* Sieb. et Zucc., *A. caudatum* subsp. *ukurundense* (Trautv. et C.A. Mey.) E. Murray, *A. cissifolium* (Sieb. et Zucc.) K. Koch, *A. crataegifolium* Sieb. et Zucc., *A. davidii* Franch., *A. erianthum* Schwer., *A. tataricum* subsp. *ginnala* (Maxim.) Wesm., *A. henryi* Pax, *A. davidii* subsp. *grosseri* (Pax) Ined, *A. japonicum* Thunb., *A. laevigatum* Wall., *A. lobelia* subsp. *pictum* (Thunb.) Wesm., *A. mono* Maxim., *A. mandshuricum* Maxim., *A. miyabei* Maxim., *A. maximowiczianum* Miq., *A. oliverianum* Pax, *A. palmatum* Thunb., *A. pseudosieboldianum* (Pax) Kom., *A. rufinerve* Sieb. et Zucc., *A. tegmentosum* Maxim., *A. stachyophyllum* subsp. *betulifolium* (Maxim.) P.C. De Jong, *A. truncatum* Bunge, *A. tschonoskii* Maxim.

У 70-ті роки минулого століття проф. М.А. Кохно (НБС ім. М.М. Гришка НАНУ) вперше інтродукував *A. sieboldianum* Miq., *A. griseum* (Franch.) Pax, *A. micranthum* Sieb. et Zucc., *A. pectinatum* subsp. *laxiflorum* (Pax) A.E. Murray. О.М. Курдюк вперше в Україні інтродукував *A. triflorum* Kom. та *A. pectinatum* subsp. *maximowiczii* (Pax) A.E. Murray.

Після 1991 р. масштабні роботи з інтродукції були призупинені, але колекції ботанічних садів та дендропарків поповнювалися видами та культиварами східноазійських кленів, завезеними з-за кордону з приватних розсадників. За результатами аналізу спеціалізованої літератури та власних досліджень, можна вести мову про те, що тепер в Україні представлені 26 видів, 9 підвидів східноазійських кленів (табл.).

Сучасне садово-паркове господарство України потребує розширення асортименту декоративних дерев та кущів. Немалу роль в цьому можуть відіграти означені нами клени, що відрізняються високою декоративністю та різноманітністю морфологічних ознак. Особливо багаті культиварами *A. palmatum* та *A. japonicum*. Аналіз ринку посадкового матеріалу вказує на зростаючий інтерес до групи східноазійських видів з боку споживачів, приватних виробників посадкового матеріалу та ботанічних установ України.

Представники кленів східноазійської флори, за винятком *A. tataricum* subsp. *ginnala*, на території України трапляються поодинокими екземплярами або невеликими групами переважно в ботанічних садах і дендрологічних парках. Декоративність, стійкість до хвороб і шкідників, димо- й газостійкість дають змогу східноазійським видам зайняти істотне місце в озелененні [2-4].

Детальне районування території України для інтродукції східноазійських видів провів проф. М.А. Кохно [3]. Внаслідок найбільш відповідними для широкої культури східноазійських видів роду *Acer* L. є Карпатський та Прикарпатський інтродукційні райони, де успішно можуть зростати до 80 % всіх видів. Далі йдуть Західний і Північно-Східний райони України, перспективні для інтродукції та використання в господарстві до 40 % кленів Східної Азії. За умови штучного зрошення в умовах Південного узбережжя

<sup>1</sup> НУ біоресурсів і природокористування України, м. Київ;

<sup>2</sup> Сумський національний аграрний університет